VĒSTURE

KLĀVS ZARIŅŠ

SARKANAIS TERORS RĪGĀ 1919. GADĀ: LUDMILAS FON RĒMELINGAS UN MĒRIJAS FON HĀKENAS LIECĪBAS

Publikāciju veido divu vācbaltiešu sieviešu – Ludmilas fon Rēmelingas un Mērijas fon Hākenas – nepublicētas atmiņas, kas glabājas Hūvera institūta arhīvā Stenforda Universitātē ASV un kuras veltītas abu pieredzei sarkanā terora laikā Rīgā 1919. gada pavasarī. L. fon Rēmelinga un M. fon Hākena, kuras bija ieslodzītas vienā kamerā Sieviešu cietumā, 1920. gadā tapušajās atmiņās apraksta ne tikai vispārējo stāvokli Rīgā un savu ikdienu cietumā līdz pat atbrīvošanai 1919. gada 22. maijā, bet arī sniedz konkrētas sabiedrības daļas – vācbaltiešu – pieredzes raksturojumu boļševiku režīma apstākļos.
Atslēgvārdi: sarkanais terors, boļševiki, Padomju Latvija, Ludmila fon Rēmelinga, Mērija fon Hākena.

Neatkarības karš, kas ilga vairāk nekā pusotru gadu pēc Latvijas Republikas proklamēšanas 1918. gada 18. novembrī, iezīmēja ne tikai iepriekš nepieredzētu nacionālo attiecību saasinājumu, it sevišķi latviešu un vācbaltiešu starpā, bet arī izcēla Latvijas teritoriju kā ģeopolitisku interešu sadursmes punktu Eiropā. Viena no lielvarām, kas cīnījās par savu interešu realizāciju, bija Padomju Krievija, kuras atbalstītie latviešu boļševiki ar Pēteri Stučku priekšgalā padomju varu Latvijā pasludināja jau 1918. gada 17. decembrī. Sarkanās armijas iebrukuma rezultātā 1918. gada beigās – 1919. gada sākumā pakāpeniski tika ieņemta gandrīz visa Latvija, izņemot Liepāju un teritoriju ap to, un Padomju Latvijas valstiskuma alternatīva kļuva par faktisku, vērā ņemamu realitāti līdz pat tās sagrāvei.

Laikā no 1919. gada 3. janvāra līdz 22. maijam boļševiku rokās atradās arī Latvijas galvaspilsēta Rīga. Balstoties ideoloģiskā redzējumā par šķiru karu, jau pirmajās nedēļās pēc Sarkanās armijas vienību ienākšanas pilsētā un padomju režīma nostiprināšanās sākās ne tikai radikālu politisku pārveidojumu īstenošana, kā valsts centralizācija, privātīpašuma likvidācija, nacionalizācija, nesamērīgi nodokļi utt., bet arī visaptverošas represīvās politikas implementācija, kas plašāk pazīstama kā sarkanais terors.[1]

[1] Par sarkanā terora Latvijā norisi u. c. aspektiem vairāk sk., piemēram: Šiliņš, Jānis (2009). Rīgas cietumi un lielinieku terors, 1919. gada janvāris–maijs. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 3 (72),

Padomju režīms vērsās pret sev nevēlamām sociālām un pat nacionālām sabiedrības grupām. Viena no tām bija vācbaltieši, it sevišķi muižniecības dzimtu pārstāvji, kas dažādu iemeslu dēļ tika klasificēti kā padomju varai naidīgi, turklāt ir pamats apgalvot, ka tieši vācbaltieši, ņemot vērā to īpatsvaru cietumos un dominanci nošauto vidū, ir uzskatāma par vienu no visvairāk cietušajām Latvijas sabiedrības daļām sarkanā terora laikā 1919. gadā. Kā zināma kulminācija jāvērtē padomju varas iecere izraidīt no valsts pilnībā visus muižniecības dzimtām piederīgos vācbaltiešus, tos iepriekš reģistrējot un pirms izraidīšanas ievietojot sevišķās koncentrācijas nometnēs.[2]

Pēc boļševiku varas sakāves un Latvijas Neatkarības kara beigām 1920. gada rudenī Rīgā ieradās ASV vēsturnieks un Krievijas eksperts Frenks Golders[3]. Būdams Stenforda Universitātes bibliotēkas Herberta Hūvera Vēstures kolekcijas darbinieks, viņš sāka grāmatu apmaiņu ar Latvijas Valsts bibliotēku, kam atbalstu sniedza arī Latvijas Ārlietu ministrija. Decembrī F. Golders uz ASV izveda 10 līdz 15 kastes ar dažādiem materiāliem, pārsvarā izdevumus par Latvijas vēsturi, kam bija jākļūst par pamatu plašākas, Baltijas valstīm veltītas bibliotēkas izveidei.[4]

Starp izvestajiem materiāliem bija divu vācbaltiešu sieviešu rīdzinieču – Ludmilas fon Rēmelingas[5] un Mērijas fon Hākenas[6] – atmiņas par piedzīvoto Rīgā boļševiku varas laikā 1919. gada pavasarī. Tās bija rakstītas pēc F. Goldera personīga lūguma ar Amerikas Sarkanā Krusta misijas Latvijā starpniecību. Abas sievietes, kuras bija ieslodzītas jau Vācijas okupācijas laikā 1918. gadā izveidotajā un vēlāk padomju režīma pārņemtajā Sieviešu cietumā Tērbatas ielā,[7] atmiņas

---

119.–137. lpp.; Šiliņš, Jānis (2014). Sarkanais terors Rīgā 1919. gadā. *Latvijas Arhīvi*, 1/2, 99.–118. lpp.; Puriņš, Āris (1998). Sarkanais terors Latvijā 1917.–1919. gadā. *Latvijas Vēsture*, 4, 15.–21. lpp.; Stranga, Aivars (2007). Padomju vara Latvijā 1919. gadā: komunistiskā terora nacionālais aspekts. *Latvijas Vēsture*, 2, 104.–107. lpp.; Stranga, Aivars (2010). Komunistu diktatūra Latvijā: 1918. gada decembris – 1920. gada janvāris. Grām.: Bērziņš, Jānis (red.). *Latvijas valstiskumam 90. Latvijas valsts neatkarība: ideja un realizācija.* Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 62.–79. lpp.; Grimm, Claus (1939). *Jahre Deutscher Entscheidung im Baltikum*. Essen: Essener Verlagsanstalt; Hatlie, Mark R. (2014). *Riga at War, 1914–1919. War and Wartime Experience in a Multi-ethnic Metropolis*. Marburg: Verlag Herder-Institut; u. c.

[2] Stranga, A. Komunistu diktatūra Latvijā: 1918. gada decembris – 1920. gada janvāris, 70. lpp.; Šiliņš, Jānis (2013). *Padomju Latvija, 1918–1919*. Rīga: Vēstures izpētes un popularizēšanas biedrība, 111., 112. lpp.

[3] Frenks Alfrēds Golders (*Golder*; 1877–1929), ASV vēsturnieks, Stenforda Universitātes bibliotēkas darbinieks, profesors.

[4] Jēkabsons, Ēriks (2018). *Latvijas un Amerikas Savienoto Valstu attiecības 1918.–1922. gadā*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 442., 443. lpp.

[5] Ludmila fon Rēmelinga (*von Roemeling*, 1891–pēc 1939), vācbaltiete, Rīgas iedzīvotāja.

[6] Mērija fon Hākena (*von Haken*; 1852–1934), vācbaltiešu žurnāliste, rakstniece.

[7] Mūsdienās ēka Rīgā, Tērbatas ielā 69. Vairāk par cietumiem Rīgā boļševiku laikā sk.: Šiliņš, J. Rīgas cietumi un lielinieku terors, 119.–137. lpp.; vairāk par sievietēm ieslodzījumā Latvijas Neatkarības kara laikā sk. arī: Bērziņa, Aiga (2016). Latvijas Republikas cietumos ieslodzītās sievietes, 1919.–1921. gads: ieslodzījuma raksturojums, ieslodzīto skaits un sociālais portrets. *Latvijas Arhīvi*, 1/2, 131.–163. lpp.

Mērija fon Hākena.
1927. gada pases foto.
LNA_LVVA, F2996_7_2934

Ludmila Emīlija fon Rēmelinga.1923. gada pases foto. LNA_LVVA, F2996_16_8871

rakstīja neatkarīgi viena no otras un iesniedza tās F. Golderam ar Amerikas Sarkanā Krusta misijas starpniecību pirms viņa prombraukšanas – L. fon Rēmelinga 1920. gada 12. decembrī un M. fon Hākena 1920. gada 14. decembrī.

Vācu valodā rokrakstā tapušās atmiņas, kas pašlaik glabājās Hūvera institūta arhīvā Stenforda Universitātē ASV, ir vērtējamas kā unikāli un reti vēstures avoti. Lai gan tās nav vienīgās pierakstītās atmiņas par boļševiku teroru Rīgā, tās papildina kopainu un sniedz ne tikai padomju režīma represētās sabiedrības grupas pārstāvju redzējumu par norisēm sarkanā terora laikā un ikdienu cietumā (turklāt tikai pusotru gadu pēc notikušā), bet arī piedāvā lasītājam vienreizēju perspektīvu norišu atspoguļojumā – L. fon Rēmelinga un M. fon Hākena 1919. gada aprīlī tika ieslodzītas vienā cietuma kamerā, tādējādi atmiņās sniedzot individuālu un subjektīvu redzējumu par kopīgi piedzīvoto, kas šeit publicēts saīsinātā veidā.

Raksta autors izsaka pateicību Latvijas Universitātes profesoram Ērikam Jēkabsonam par iespēju izmantot šo avotu pētniecībai un Latvijas Kara muzeja vēsturniekam Jānim Podiņam par atbalstu publikācijas sagatavošanā.

Ludmila fon Rēmelinga

KĀDAS SIEVAS UN MĀTES ATMIŅAS PAR BOĻŠEVIKU LAIKU RĪGĀ

1919. gada 5. aprīlī, gaidot vīra Kurta Rēmelinga[8] atgriešanos mājās, es gatavoju pieticīgas un nabadzīgas vakariņas, kādas šajā drūmajā laikā vien varēja sagādāt, kad pēkšņi un enerģiski iezvanījās [pie durvīm]. Tās atverot, ienāca mājas saimnieks un trīs bruņoti vīri. Man vajadzēja uzrādīt pasi, un viņi jautāja, kur esot mans vīrs. Atbildēju, ka viņš pašreiz ir izgājis. Pēc tam tika pārmeklētas visas dzīvokļa istabas, pārbaudot arī mūsu dzīvokļa pārējo iemītnieku – kādas slimas kundzes un viņas meitas – dokumentus. Vīram, kurš mājās atgriezās pārbaudes laikā, es lielā steigā spēju pateikt, kas šeit notiek, jo mums tika pavēlēts sekot bruņotajiem vīriem. Tā kā manam vīram jau vairākkārt bija nākuši pakaļ, lai vestu viņu uz toreiz jau pierasto [piespiedu] darbu ārpusē, es domāju, ka arī šoreiz saistībā ar mums viņi bija iecerējuši to pašu, tādējādi mierināju bērnus, kas palika mūsu slimās radinieces uzraudzībā. Sešgadīgā Ortija[9] pēc maltītes bija solījusi palīdzēt mazajai māsai[10] ar gulētiešanu. Tad mūs trīs – vīru, māsīcu un mani pašu – aizveda uz 4. iecirkņa policiju Matīsa ielā. Šeit bija liela telpa – pilna cilvēku. Visās sejās atspoguļojās baiļpilnas priekšnojautas; šķita, ka ar mums tomēr bija iecerēts darīt kaut ko citu, nevis nosūtīt sabiedriskā darbā. Grupās pa pieci cilvēki tika ievesti citā telpā, kurā sēdēja boļševiku aģenti, kas pierakstīja mūsu vārdus. Uz manu jautājumu, kāpēc mūs apcietināja, saņēmu atbildi: "Tāpēc, ka jūs esat vācieši."

Pēc tam kad mēs bijām pavadījuši piecas līdz sešas stundas kādā blakustelpā, mūs pulksten 3 naktī miliču pavadībā, kas mums skaļi sauca, lai mēs kustētos ātrāk, stiprā lietū nogādāja Sieviešu cietumā Tērbatas ielā. Kad mūsu grupa 50 personu sastāvā tika ievesta cietuma pagalmā un aiz mums aizcirtās tā smagie vārti, man bija sajūta, ka mūsu dzīve ir beigusies. Kaut abas manas meitenes būtu bijušas pie manis, tad mēs visas kopā būtu varējušas mirt. Kurts mani iedrošināja un lika domāt par to, ka Dievs nevienu cilvēku neatstāj un arī mūsu bērnus viņš neaizmirsīs. Tad, cieši kopā saspiesti, mēs stāvējām tumšā un drūmā istabā. Ienāca divi komisāri un divi viņu palīgi, no kuriem viens bija matrozis, un pārbaudīja pēc saraksta, vai visi ir atvesti. Atkal jāgaida! Pēc tam tika izsauktas sievietes. Mana rinda tik ātri pienāca, ka nepaguvu atvadīties no mana Kurta. Blakustelpā esošā komisija lika kādai sievai visu acu priekšā pārmeklēt mūs.

---

[8] Kurts Fēlikss fon Rēmelings (*von Roemeling*), bankas darbinieks, ar L. fon Rēmelingu precējies 1913. gadā.

[9] Ortrūde Elza fon Rēmelinga (*von Roemeling*; 1913–pēc 1941), L. fon Rēmelingas un K. fon Rēmelinga meita.

[10] Gerda Doroteja fon Rēmelinga (*von Roemeling*; 1915–pēc 1926), L. fon Rēmelingas un K. fon Rēmelinga meita.

Mans laulības gredzens bija vienīgā man līdzi esošā vērtslieta, un tas man tika atņemts. Tad kāda cita sieva mani aizveda uz kameru, aiz sevis aizverot durvis un tās aizslēdzot. Kamerā jau atradās kāda nelaimīgā. Neilgi pēc manis pie mums ieslodzīja arī manu māsīcu, kura krita mums mums ap kaklu un ilgi raudāja. Pēc tam kad pie mums tika ievietota ceturtā biedrene (kāda jaunkundze, vārdā Franke), telpā tika izslēgta gaisma. Mēs, visas četras, drebot no aukstuma, jo telpā nebija apkures, meklējām šeit esošās trīs lāvas, lai apgultos, taču uztraukuma dēļ par miegu nemaz negribējās domāt.

Sešos no rīta mums bija jāceļas, lai piedalītos tīrīšanas darbos cietumā. Pēc tam mēs saņēmām vienu maizes gabalu, kā arī bleķa traukā kādu pilnīgi šķidru novārījumu ar izkaltētiem rudziem (kafija). Turpmākā nakts bija nedaudz ciešamāka, jo vismaz bija mazliet iekurināts, un, lai arī mums ar divām jaunajām biedrenēm (direktore Šmites kundze un viņas meita), kas dienas gaitā tika ievestas, bija kopā jāsaspiežas uz trim lāvām (divas uz katras), lielā noguruma dēļ varēja vismaz iemigt. Mana māsīca, kas pārvaldīja latviešu valodu, bija kādu līdzjūtīgu cietuma uzraudzi pierunājusi ko uzzināt par maniem bērniem. Abas [meitas] bija uzņēmušas radinieku ģimenes. Tad laimīgā kārtā man radās iespēja aprunāties ar Kurtu. Vīriešiem cietuma pagalmā bija jāskalda un jānes malka kurināšanai. Divas dāmas starp viņiem atpazina kādu Zīversa kungu. Ar viņa palīdzību malkas šķūnī esošajam Kurtam uzsauca, lai viņš atnāk pie mūsu kameras loga, kas atradās turpat sētas līmenī. Dubultā loga iekšpusi varēja atvērt, un caur otro rūti bija iespējams nedaudz saprasties. Atkalredzēšanās mums nāca par labu, kaut arī Kurts bija uztraucies par bērnu labklājību. No feldšera, kurš mūs katru dienu pārbaudīja, trešajā dienā uzzinājām, ka dažus no mums izlaidīs, bet dažus pārvedīs uz [Rīgas] Centrālcietumu. Tādējādi cerība un uztraukums tikai pieauga. Komisāri jautāja, kurām no mums mājās ir bērni, un no manis ar dažnedažādiem jautājumiem mēģināja uzzināt, vai man piederot muiža; šis pieņēmums acīmredzot bija mūsu apcietināšanas pamatā. Bez muižniekiem, kuriem piederēja zeme un kuriem bija piešķirtas politiskas tiesības, Baltijas provincēs bija arī muižnieku dzimtas, kas nebija imatrikulētas.[11] Tie ir to cilvēku pēcteči, kas dienesta vai amata stāvoļa dēļ Krievijas impērijā tika pieskaitīti muižniecībai. [..] Atbildot uz jautājumu, kāda muiža man pieder, es varēju tikai sacīt, ka mans vienīgais dārgums ir mani abi bērni.

Sešos vakarā mūsu kamerā atkal ienāca komisija un sacīja, ka mēs esam brīvas. Es nevarēju pievienoties pārējo priekam, jo mani uztrauca baiļpilnais jautājums, vai arī Kurtu laimīgā kārtā atbrīvos? Cik tukšs un svešs mājās viss likās bez savējiem, taču Kurts jau vēl varēja atnākt. Pēc divām stundām es vairs nevarēju izturēt un steidzos atpakaļ uz cietumu, kur sargs zināja teikt, ka šovakar

[11] Domāts – iekļautas muižniecības (bruņniecības) dzimtu reģistrā.

nevienu vairs neatbrīvos. Tā es nospiestā garastāvoklī devos pie radiniekiem, pie kuriem atradās mans vecākais bērns. Izdzirdot manu balsi, mazā ar atplestām rokām no savas gultiņas metās man pretī – mēs sabučojāmies, smējāmies un raudājām. Viņas pirmais jautājums bija: "Māmiņ, vai papus arī ir atbrīvots?", un pēc tam viņa visu laiku teica: "Vai tu tagad patiešām pie mums visu laiku dzīvosi un vai tevi nekad neaizvedīs prom?"

Mājupceļā manī modās cerība vīru atkal sastapt mājās. Doma par viņa likteni mani turēja nomodā līdz pat rītam, un es devos ceļā, lai pie draugiem noskaidrotu, vai viņa labā ir iespējams kaut ko darīt. Kad es pa ceļam gāju pa Matīsa ielu un atkal ieraudzīju tos mūrus, aiz kuriem mans nabaga Kurts tiek turēts ieslodzījumā, es vairs nevarēju izturēt – man to vajadzēja uzzināt. Uztrauktu sirdi es nospiedu zvanu, durvis atvēra matrozis, kuru biju jau redzējusi pirmajā dienā, un uz manu jautājumu viņš atbildēja, ka, visticamāk, arī pārējos drīz atbrīvos. Pie viņa es vērsos vēlreiz, lai uzzinātu, kad es varēšu atgūt gredzenu un pasi. Viņaprāt, es tos varu savākt jau tagad. Tā es pacietīgi sēdēju un gaidīju kancelejā, vai mans gredzens un pase tiks atrasti. Taču visa meklēšana bija veltīga. Komisija sanāca uz apspriedi, un viens no viņiem sacīja, lai dodos viņam līdzi. Jā, ko gan tas viss varēja nozīmēt? Mani aizveda uz augšējo stāvu un ieslodzīja kamerā. Tas viss notika tik strauji, ka es paliku stāvot pilnīgi bez vārdiem jaunajā vidē. Trīs ieslodzītās dāmas, kas atradās kamerā, no manis pakāpeniski uzzināja par notikušo patvaļu, Viņas juta man līdzi un iedeva man nelielu daļu savas pārtikas, kas viņām vēl bija palikusi, jo es visu dienu nebiju neko ēdusi. Nākamajā dienā mani no šīs trim personām paredzētas kameras aizveda uz lielāku telpu, ko man nebija lemts tik drīz atstāt. Šeit es sastapu Gustiju[12] un Mēriju fon Hākenas, divas māsas, kurām varēja būt gandrīz septiņdesmit gadu, Šteidas jaunkundzi, Zelheimas jaunkundzi un kādu Čiekura kundzi. Turpmākajā laikā pie mums atveda citas sievietes, kas bija iepriekš atbrīvotas kopā ar mani – baronesi Engelhartu[13], doktori Mikvicu un direktori Šmites kundzi ar meitu. Viņu atbrīvošana esot notikusi kļūdas dēļ.

Turpmākās garās dienas sākās ar zvana skaņu pulksten 6 no rīta, kad mums bija nekavējoties jāceļas. Pēc dažām minūtēm telpā ienāca kontrolieris, kurš pēc saraksta pārbaudīju visu ieslodzīto klātbūtni. Tad mēs drīkstējām doties uz tualeti. No sienas nolaistās lāvas tika atkal paceltas un kamera atbrīvota. Bieži mūs tūlīt aizveda veikt kādus darbus citās telpās, tad kameru uzreiz aizslēdza, un mēs gaidījām savu gabaliņu maizes. Mērija fon Hākena katru rītu noturēja lūgšanu. Ap pulksten 9 parādījās sargs, kuram sekoja divi kungi – ieslodzītie, kas nesa lielu, pie kārts piestiprinātu trauku ar rudzu uzlējumu, ko sauca par kafiju. Pēc tam kad es kādu rītu pavisam negaidīti pie mūsu durvīm kā nesēju ieraudzīju

---

[12] Elīze Helēna fon Hākena (*von Haken*; 1861–1934), M. fon Hākenas māsa.

[13] Baltijas landesvēra kavalērijas nodaļas komandiera un Rīgas pilsētas komandanta Vilhelma fon Engelharta-Šēnheida (*von Engelhardt-Schönheiden*; 1862–1921) sieva.

Kurtu, es vienmēr biju pirmā, kas ar savu bleķa trauku rokā devās pie durvīm, gaidot to atvēršanu. Tad es nostājos pie loga un meklēju Kurtu, cik bieži viņš vien varēja nokļūt darbā pagalmā. Šādās reizēs mēs saskatījāmies un vismaz uzsaucām kādu vārdu, cik nu to spējām. Pulksten 12 mēs saņēmām pusdienas – pašķidru zupu ar kartupeļu mizām. Pašus kartupeļus gan bija izmakšķerējis cietuma personāls. Bija arī zupa ar dažām garšaugu lapām, un izsalkumu ļāva pārvarēt spēcīga sen sālītu stagaru smarža, kas acīmredzot bija pievienoti tai klāt. Lēnām paskrēja garlaicīgās pēcpusdienu stundas. Dažreiz līdz mums šādā vai tādā veidā nonāca ziņas no ārpasaules, un mēs stāstījām cita citai par savām cerībām un bažām. Kopējās grūtības un uztraukumi bija atvēruši sirdis, un mums izveidojās kopīga tuvība. Fon Hākenas kundze, kas bija sev sagādājusi Bībeli, izmantoja pēcpusdienas, lai studētu Psalmus.

[..] Dažreiz es no pārējām [ieslodzītajām] saņēmu nedaudz ēdiena, ko varēju slepus iedot vīram. Es biju labākā stāvoklī nekā citas, jo zināju, ka mani bērni ir drošās rokās un savu vīru es varēju redzēt gandrīz katru dienu. Vakara ēdiens pulksten 6 pēc boļševiku laika[14] sastāvēja no kāda plāna šķidruma, kurā bija pāris putraimu graudu, vai arī tajā peldēja pāris auzu gabalu. Pēc atkārtotas pārbaudes kamera tika slēgta līdz nākamajam rītam, bet tās aizslēdzējai – atņemta atslēga. Tā kā līdz saulrietam vēl bija vairākas stundas, mēs centāmies tās pavadīt ar dažādām viesību spēlēm, taču drīz tās zaudēja pievilcību. Mērija fon Hākena turpmākajā laikā vakara stundās mums sniedza priekšlasījumus. Viņa no atmiņas recitēja Gētes[15] Faustu vai dziedājumus no Dantes[16] Dievišķās komēdijas. Vēlāk bija grāmatas, kas daļēji tika lasītas kopā. Pēc fon Hākenas kundzes vakara lūgšanām sāpošie locekļi tika noguldīti uz dēļiem, lai miegā aizmirstu mokošo bada sajūtu. Bieži mūs nakts vidū pēkšņi pamodināja. Gaitenī pie kameru durvīm bija dzirdami skaļi soļi un saucieni, kamerā piepeši iedegās gaisma, un nelielajā kameras lodziņā parādījās izsmejoša ierēdņa seja. Tad, uzraujoties no miega, gaidījām vissliktāko. Svētajā vakarā pirms Lieldienu svētdienas (20. aprīlī) vienu no mūsu kameras biedrenēm, kas bija garīgi un fiziski visvairāk cietusi, atbrīvoja. Par tā iemesliem viņa neuzzināja tikpat kā neko – gluži kā par viņas apcietināšanu. [..] Pirms gada, kad skanēja Lieldienu zvani, visi manējie bija kopā, bet tagad – vai šai jaunajai varai Lieldienas vispār pastāv? [Caur logu] pagalmā redzēju krievu cietuma uzraugu ar sievu un bērniem, kuri tuvojās izejai. Vai viņi gribēja apmeklēt vakara dievkalpojumu? Ieraudzīt bērnus šajā vietā – tas mani izsita no ierindas, un tik grūti paslēpt savas skumjas no pārējām man vēl nav bijis.

---

[14] Padomju varas 1919. gada 11. janvāra dekrēts "Par laika grozīšanu" paredzēja, ka no 13. janvāra Latvijā tiek ieviests "Pēterpils stundu laiks". Sk.: *Latvijas Sociālistiskās Padomju Republikas dekrētu un rīkojumu krājums*, 1, 14.02.1919., 6. lpp.

[15] Johans Volfgangs fon Gēte (*von Goethe*; 1749–1832), vācu dzejnieks, rakstnieks.

[16] Dante Aligjēri (*Dante Alighieri*; 1265–1321), itāļu dzejnieks.

Siltākā laikā mums katru dienu sevišķi stingras apsardzes pavadībā ļāva grupās pa divi pastaigāt 10 minūtes cietuma pagalmā. Turklāt mūsu kameras tad tika rūpīgi pārbaudītas, vai starp mūsu mantām neatrodas kaut kas aizliegts. Tā pienāca 1. maijs.[17] Mēs dzirdējām, ka pilsētā to skaļi svinēja, un varbūt tie mums atnesīs amnestijas manifestu. Ieslodzītajiem tika uzdots no egļu zariem izveidot svētku rotājumus. Vismaz šis darbs mūs [ar vīru] atkal saveda kopā. Mūsu cerību piepildījumu šī diena nenesa, apžēloja tikai zagļus un slepkavas. 22. maijā mēs virs mums dzirdējām aeroplānu skaņu, kā arī ložmetēju sparkšķēšanu. Mēs nezinājām, kas notiek ārpusē un kas ir noticis iepriekšējās nedēļās. Vakarā mūsu pasaulē sākās vēl nepieredzēta kustība. Viens no sargiem – polis, no kura visvairāk baidījās, ieradās arī mūsu kamerā. Doktorei Mikvicai, Zelheimas jaunkundzei un baronesei Engelhartai bija nekavējoties jāsavāc mantas un jādodas līdzi. Mēs, kas palikām, ar lielām bailēm domājām, vai šīs nelaimīgās izsūtīs, vai viņas vedīs pretī citam liktenim. Pēkšņi no ielas puses bija dzirdama spēcīga šaušana un skaļi kliedzieni. Mēs caur logu redzējām vienu komunistu grupu, starp viņiem arī ievainota, stipri asiņojoša plintniece, lielā uzbudinājumā triecoties uz mūsu māju. Pamatīgajā troksnī gaiteņos varēja skaidri dzirdēt šauteņu zalves. Nākamais brīdis mums bija izšķirīgs. Tad ēkā kļuva mierīgāks, un es redzēju, ka komunisti steidzami dzen uz priekšu lielu grupu dāmu un kungu pie kādas sienas cietuma pagalmā. Kad es kā vienu no pēdējiem redzēju Kurtu, es skaļi izsaucu viņa vārdu un sabruku. Klusējot mēs klausījāmies tālāk. Pulksten 8 mēs dzirdējām, kā piebrauc automašīna un apstājas pie mūsu cietuma. Pagalmā ienāca divi virsnieki landesvēra formas tērpos ar baltiem roku apsējiem. Mēs atrāvām vaļā logus un kliedzām, lai viņi atbrīvo komunistu aizvestos nabaga cilvēkus. Virsnieki apņēmās darīt visu iespējamo. Pēc aptuveni pusstundas kāda no ieslodzītajām spēja atvērt [kameras] durvis. Mums deva padomu ēku pagaidām neatstāt, jo uz ielas vēl pretojās atsevišķas bēgošu boļševiku grupas. Tā es devos viena pati mājup, un viņš [Kurts] bija vai nu aizvests prom, vai arī nebija vairs starp dzīvajiem. Gandrīz pēc gada mūs sasniedza baumas, ka mans vīrs esot Maskavā kopā ar citiem aizvestiem ķīlniekiem. Pēc jauniegūtajām cerībām sekoja ziņa, ka viņš jau 1919. gada novembrī bija mokpilni gājis bojā boļševiku ieslodzījumā.

[17] Darba svētkus 1919. gada 1. maijā plaši svinēja visā padomju varas kontrolētajā Latvijas teritorijā, it sevišķi Rīgā, kur norisinājās ievērojamas demonstrācijas, ko papildināja iespaidīgas, pazīstamu latviešu mākslinieku veidotas dekorācijas un mākslas objekti pilsētvidē.

Mērija fon Hākena

MANI BOĻŠEVIKU PIEDZĪVOJUMI

Ir decembra beigas, taču negaisa mākonis gulstas pār manu veco, dzimto pilsētu Rīgu. Baiļpilnas baumas un pērkona dārdi, kas nāk no mākoņu sienas horizonta pamalē, spiežas līdz pat klusajam sētas dzīvoklim Kungu ielas galā, kur dzīvoju es ar māsu un vēl divas vecākas dāmas. Taču es tos tik tikko spēju sadzirdēt. Es dzīvoju citā pasaulē – pie man dārgā māsasdēla[18], kurš bija atgriezies Dzimtenē, nāves gultas [..]. Taču tagad pastiprinās arī vētra, kas negaisam nepārprotami iet pa priekšu; sākās panika: tūkstoši pamet Rīgu. Es un mana māsa nevaram doties prom, un mēs to nemaz arī negribam. Galu galā, ko tad tie boļševiki varētu nodarīt divām vecām kundzēm, kas dzīvo pieticīgā sētas mājas dzīvoklī?

3. janvārī es, kā ierasts, devos slimnīcu.[19] Spēcīgais sniegputenis mani nevar atturēt, taču diemžēl velti es lūkoju pēc tramvaja. Sliedes ir tik ļoti aizsnigušas, ka es sapratu, ka šodien tā braucieni ir pārtraukti. Līdz ar to man bija jādodas visu ceļu kājām. Dīvaini, cik izmirušas šodien ir ielas! Taču sniegputenis un drīzumā gaidāmā krēsla man ir pietiekams izskaidrojums. Laiku pa laikam es sadzirdu šāvienus, kas, šķiet, atskan pavisam netālu. Man paliek mazliet neomulīgi ap dūšu, taču es nedomāju griezties atpakaļ. [..]

Aleksandra ielā[20] pie vairāku ielu stūriem es redzu stāvam cilvēku grupas. Viņi šķietami kaut ko gaida. Kas gan tas varētu būt? Kad es biju jau Bruņinieku ielas tuvumā, kur atradās slimnīca, man pēkšņi pretī drāzās jātnieku nodaļa.[21] Bija patīkams skats – slaidi stāvi ar augstajām papahām[22] uz maziem, izveicīgiem zirgiem. No vienas cilvēku grupas, kurai es tieši tajā brīdī gāju garām, izskanēja "urrā!". Vai tas bija boļševiku avangards? Māsasdēlam par šo sastapšanos es neko nestāstīju. Es ātrāk nekā parasti devos prom no slimnīcas un, neraugoties uz sniegputeni, izdzirdēju arvien biežākus šauteņu šāvienus. Kad es veiksmīgi nonācu pie mūsu dzīvokļa, man bija ilgi jāgaida, līdz saimnieks attaisīja aizbarikādētās mājas durvis, un māsa man tad pateica: "Ir ienākuši boļševiki!"

Tātad viņi bija klāt. Pirmajās nedēļās nebija tik slikti. [..] Taču arvien nesaudzīgāk boļševiki sāka vērsties pret "buržujiem", bieži parādījās rīkojumi, ar kuriem jaunā vara teicās nozagt īpašniekiem viņu mantas un labumus, arvien bargāki kļuva soda mēri, ko tie izmantoja pret saviem ienaidniekiem. Un kā

---

[18] Iespējams, domāts E. H. fon Hākenas dēls Bernts Otomārs fon Hiršheits (*von Hirschheydt*).
[19] Rīgas 1. slimnīca.
[20] Mūsdienās Brīvības iela.
[21] 1919. gada 3. janvāra pēcpusdienā Rīgā iejāja 2. kavalērijas diviziona avangards – izlūki.
[22] Krievijas armijas ziemas formas tērpa elements – cepure, latviski dēvēta par jērenīcu.

ienaidnieki viņiem skaitījās arī visi tie, kas Rīgu bija pametuši. Visstingrākie sodi draudēja katram, kurš visu neatdeva [boļševikiem] vai kuram pārraudzībā bija bēgļu mantas, turpretī lielas balvas tika denunciantiem. [..]

Apmēram 14 dienas pēc mana māsasdēla nāves agrā rītā ieradās viena māsīca, kas pie mums bija novietojusi diezgan daudz mantu. Kad viņai tuva draugu ģimene pa kaklu, pa galvu bija pametusi Rīgu, viņa bija ievākusies tajā dzīvoklī, lai boļševiki to neatrastu tukšu. Viņa, protams, centās draugu īpašumu pēc iespējas vairāk pasargāt. Līdz zināmam brīdim viņai tas izdevās, taču tik un tā boļševiki greznākās istabas konfiscēja sava štāba vajadzībām. Tie pret viņu neizturējās nedraudzīgi un atstāja viņai divas istabas. Taču tagad, neraugoties uz to, ka durvis bija aizkrāmētas ar malku, viņi bija atraduši vīna pagrabu. Vīns tagad bija pasludināts par "nacionālo īpašumu" un aizliegts, gluži tāpat kā pārējie alkoholiskie dzērieni.[23] Nākamajās dienās pagrabs bija gandrīz izdzerts, un mana māsīca vēl ātri centās ietikt tajā, lai glābtu vismaz dažas pudeles dārgā vīna. Pudeles, daļu no kurām viņa paslēpa rokassomiņā un daļu zem mēteļa, viņa atvilka pie mums, ietinusi tās smalkā vīriešu veļā, kuru [boļševiki] bija jau meklējuši. Knapi paspējusi no savas nastas atbrīvoties, pie durvīm jau atskanēja klauvējieni. Mana māsa tās atvēra. No savas istabas es dzirdēju vīriešu balsis, un neilgi pēc tam māsa atnāca pie manis. "Mājas pārmeklēšana," viņa sacīja mierīgā balsī. "Lūdzu, paliec istabā, līdz viņi nonāk līdz tai, ļauj man vienai ar šiem cilvēkiem runāt."

[..] Es atstāju durvis vaļā, lai boļševiki nedomātu, ka es kaut ko gribu slēpt. Abas tiesas personas – vai kā man viņus bija dēvēt – bija ienākušas dzīvoklī un, uzrādot pilnvaru mājas pārmeklēšanai, sākušas ar manas māsas istabu. Pirmais, kas viņiem iekrita acīs, bija vīna pudeles, ko tik tikko māsīca ar grūtībām bija atstiepusi. Prieks par šo negaidīto atradumu, kā arī manas māsas miers un pieklājība radīja viņos laipnu noskaņojumu. Viņi pat "uzdāvināja" manai māsai pudeli Madeiras vīna, kura, būdama priecīga, nākamajā dienā to aiznesa kādai slimai draudzenei [..]. Tagad kārta bija vīriešu veļai un mana bēgušā māsasdēla smalkajiem uzvalkiem – kā gan tādas lietas bija nonākušas pie dāmām? Laimīgā kārtā manai māsai pie rokas bija viņa miršanas apliecība. "Jums šīs lietas vajadzēja uzreiz nodot," viņš sacīja bargi, taču pieņēma atvainošanos, ka pāris vecas kundzes visus rīkojumus vēl nezina. Tagad kārta bija tukšajiem futlāriem ar daudzām trūkstošām sudrablietām, ko mana māsa cita starpā pēc draudzenes ieteikuma ar uzticamu roku palīdzību bija aprakusi drošā vietā. "Kur ir palikušas sudrablietas, kas bija šajos futlāros?", un arī šajā gadījumā māsa saglabāja aukstasinību. Viņa kopā ar draudzeni otrajā kara gadā bija tās ieķīlājušas lombardā – visai ierasts veids Rīgā, kā savu sudrabu uz vasaras brīvdienu laiku nodot drošā glabāšanā. Tas

[23] Alkohola tirdzniecību un izgatavošanu aizliedza jau 1919. gada janvāra sākumā.

gan pēc tam tika izvests uz Krieviju, taču māsai vēl piederēja ķīlas kvītis, ko viņa pēc rūpīgas meklēšanas laimīgā kārtā atrada. Boļševiku kungi, kuri lasīšanas un rakstīšanas laimē nešķita pārāk prasmīgi, ar tām likās mierā. [..]

Nākamajā svētdienā vai arī astoņas dienas vēlāk – šo briesmīgo nedēļu hronoloģija man ir mazliet sajukusi – mēs apmeklējām dievkalpojumu bērniem Svētā Jēkaba baznīcā. Lielākā daļa bērnu bija jau aizgājusi, bet mēs kā izpalīdzes vēl stāvējām pie mūsu virsmācītāja Deblera[24], kurš mums gribēja kaut ko sacīt. Tad ar satrauktu seju piesteidzās baznīcas kalpotājs un viņam ko uzteica. "Ko gan tas varētu nozīmēt?" – mēs bažīgi jautājām, jo šajā laikā jebkurš sagaidīja to sliktāko. Sašutis mācītājs vērsās pie mums: "Boļševiki pieprasa mūsu baznīcu mītiņam!" Visu sejās bija redzamas sāpes. Taču ne velti mēs esam luterticīgi kristieši! Viņi var mūsu mīļo, veco baznīcu droši apgānīt (ko viņi arī lielā mērā izdarīja), bet atņemt viņi mums to nevar!

Kādā no nākamajām svētdienām mācītājs no kanceles mums paziņoja, ka mūsu baznīca, kuras bagātības boļševiki jau sen bija piesavinājušies, ir pasludināta par valsts īpašumu, un, ja pietiekams skaits draudzes locekļu to lūgs, mums atļaus vēl rīkot dievkalpojumus. Attiecīgais lūgumraksts atrodoties sakristejā, un to varot parakstīt pēc dievkalpojuma beigām. Ak! Cik salīdzinoši neliels bija draudzes locekļu skaits, kas sanāca vienkopus sakristejā. Lai gan sievietes bauda tādas pašas tiesības kā vīrieši, vairākums no viņām, protams, neatļaujas parakstīties, iepriekš to nepārrunājot ar vīru, un no tiem, kā jau ierasts, lielākā daļa nav baznīcā sastopama!

Tomēr šķiet, ka parakstu skaits bija pietiekams, jo dievkalpojumi netika pārtraukti. Taču kaut viņi labāk būtu ņēmuši mūsu baznīcu – es domāju ēku – nekā mūsu draudzes dvēseli, mūsu virsmācītāju. Otrs mācītājs jau vairākas nedēļas bija cietumā, tagad vēl apcietināja virsmācītāju Debleru.[25] Es tam negribēju ticēt un steidzos pie viņa sievas, taču mājā sastapu tikai viņa gados veco māti, kura man diemžēl apstiprināja skumīgo vēsti. [..] Neraugoties uz mūsu draudzes vadītāja apcietināšanu, dievkalpojumi bērniem turpinājās. Kādā svētdienā mācītājs, kurš, kā mēs cerējām, aizstāja mūsu virsmācītāju tikai uz īsu laiku, skaitīja noslēdzošo lūgšanu, kad pēkšņi atskanēja skaļš blīkšķis, it kā vardarbīgi tiktu aizcirstas durvis. Mēs tam nepievērsām lielu uzmanību, taču, kad gribējām baznīcu pamest, liela daļa durvju bija aizslēgta, un tās apsargāja miliči un plintnieces. Viņi nevienu nelaida ārā – pat ne pašus mazākos [..]. Baznīcā esot iezadzies aizdomīgs subjekts. Lai nomierinātu un vienlaikus nodarbinātu daudzos bērnus, tika dziedāta garīga dziesma un tad vēl cita, kamēr boļševiki pārmeklēja visu baznīcu, meklējot savu aizdomīgo subjektu, taču beigās nekādas viņa pēdas tā arī neatrada. Mūsu

---

[24] Erhards Deblers (*Doebler*; 1882–1919), vācbaltiešu mācītājs. Nošauts 1919. gada 22. maijā Centrālcietumā.

[25] E. Debleru apcietināja 1919. gada 4. martā.

ieslodzījums ilga kādu stundu, varbūt pat vairāk. Tad mums, uzrādot pasi, atļāva baznīcu pamest. Plintniece, kurai es uzrādīju savējo, to kārtīgi apskatīja, un šķita, ka viņa grib pret to iebilst, jo bija izdots rīkojums iepriekšējās armijas pases nomainīt pret boļševiku. Taču viņai blakus stāvošais milicis aizrādīja, ka termiņš [pasu nomaiņai] vēl nav pagājis, un tā viņa man ļāva iet.

Atkal sekoja baiļpilnas dienas [..]. Arvien jaunas mocības šai nelaimīgajai pilsētai izdomāja mūsu spīdzinātāji. Pavisam drīz viņi ielauzās dzīvokļos, lai "pierakstītu" veļu un apģērbu, mēbeles un ierīces, kuras viņi vēl pagaidām atstāja īpašniekiem, bet kas ne mazākajā mērā tiem vairs nepiederēja. Drīz tika dota pavēle nekavējoties nodot šādu vai tādu priekšmetu. Manas draudzenes skolas vecumu tikko sasniegusī meita vairs nevarēja atnākt pie manis uz franču valodas nodarbību, jo jaunas meitenes un sievietes uz ielām tika ķertas, lai iesaistītu darbos; ar vīriešiem tas jau bija noticis agrāk un tikai pieņēmās spēkā [..].

Un tā lēnām pienāca liktenīgais 4. aprīlis [..]. Šajā vakarā visai agri devos gulēt. Grasījos izslēgt gaismu, kad mana pusapģērbtā māsa ietraucās istabā. "Mums esot jādodas uz miliciju, saka sētnieks! Vai tu nedzirdēji, ka viņš klauvē? Es domāju, ka izsitīs durvis." – "Uz miliciju? Kas mums tur darāms?" – "Es nezinu. Žēl, ka mēs uzreiz nedzirdējām miliču klauvēšanu. Viņi negribēja ilgi gaidīt un deva uzdevumu [sētniekam], lai viņš mūs nogādā milicijā." – "Neaptverami – mēs taču esam par vecu, lai mūs liktu pie darba! Tam noteikti ir jābūt pārpratumam, kas visai drīz atrisināsies." Līdz ar to es sāku steigšus ģērbties. Par laimi, laiks bija auksts un mitrs, tādējādi mēs uzvilkām ziemas apģērbu. Mēs nekā citādi to neuztvērām – tikai kā pārpratumu. Krievu sētnieka izsaucienu "ātrāk! ātrāk!" steidzinātas, mēs devāmies ārā uzlecoša mēness gaismā. Mums nebija tālu jāiet. Mūsu pilsētas daļas milicija atradās aiz bijušā rātsnama un bija man labi zināma, jo es vairākkārt tur esmu bijusi; bija taču jāsaņem kartītes maizei un citām lietām, un tikai nesen es tur nogādāju arī savu armijas pasi [..].

Spoži izgaismotajās telpās valdīja rosība – zināms daudzums cilvēku gaidīja priekštelpā, un, neraugoties uz vēlo stundu, ierēdņi un ierēdnes bija pilni darba dunas. Mūsu sētnieks vērsās pie kāda ierēdņa un pieklājīgā tonī sacīja viņam: "Tur ir Hākenas!" – "Labi! Jūs varat doties!" Tad ierēdnis vērsās pie mums: "Hākenas? Sēdieties!"

Par laimi, mēs atradām sev sēdvietas un vērojām apkārtējo publiku. Tie bija tikai "buržuji", galvenokārt vācieši un ebreji, un sieviešu dzimums nebija mazāk pārstāvēts kā vīriešu. Mūsu uzmanību sevišķi pievērsa kāda samiegojusies astoņgadīga meitene. Viņas māte man klusu pastāstīja, ka viņai ļāva līdzi ņemt bērnu, jo viņa nevarēja to atstāt vienu pašu mājās.

Ilgo gaidīšanu, kas sekoja pēc tam, ik pa laikam pārtrauca jaunpienācēji, ko ieveda miliči un plintnieces. "Mūsu maizniece!" iesaucās mana māsa un devās pie skaistās, apaļīgās sievas, taču garāku sarunu uzsākt neviena neatļāvās, turklāt tam nemaz nebija noskaņojuma. [..] Laiku pa laikam kāds kungs caur otru telpu

tika iesaukts trešajā telpā, kuras durvis nedaudz atvērās un momentāni pēc tam aizvērās. Šie kungi pie mums atpakaļ vairs neatgriezās. Mana māsa, kurai bija jau izdevies šo to noskaidrot, sacīja man, ka kungi gaidot kādā ceturtajā telpā un ka drīzumā būšot kārta dāmām. [..] Pagāja vēl ilgs laiks, līdz noslēpumainās durvis man atvērās kā pirmajai no dāmām.

Telpā sēdi noturēja oficiāls tribunāls. Priekšsēdētājs man prasīja pasi un šķita vīlies, kad viņam uzrādīju kvīti, kas bija izdota uz Mērijas Hākenas vārda. "Mērija fon Hākena," viņš sacīja, griezīgi uzsverot "fon", "jūs esat muižniece!" Tas no viņa mutes skanēja tā, it kā tas būtu pielīdzināms vārdam "slepkava". Es šo apgalvojumu lauzītā latviešu valodā centos atspēkot, taču viņš man vairs nedeva vārdu – tikai prasīja uz kvīts trūkstošās ziņas un stingi noteica: "Jūs varat iet!", neatdodot kvīti man atpakaļ. [..] Kad visas dāmas bija atgriezušās no tribunāla, no otras telpas iznāca kāds augstāka ranga ierēdnis [..] un krievu valodā sacīja: "Stājieties rindā pa divi!"

Pakāpeniski [kamerā] dāmas ieradās cita pēc citas, un man par prieku – arī māsa. Kopā mēs bijām astoņas. [..] Mazpamazām nogurums guva virsroku pār uztraukumu, un skaļā runāšana pieklusa. Taču gulēt uz cietajiem dēļiem bija smagi – kā vienīgais matracis un sega kalpoja ziemas mētelis, bet [cietuma lāvu] pelējums kopā ar kažokādas cepuri – kā paliktnis nogurušajai galvai! Drīz vien sāka ļoti sāpēt locekļi, un, neraugoties uz nogurumu, nevienai neizdevās gūt vairāk par nemierīgu pusmiegu. [..]

Elektriskā gaisma pretēji [cietuma] noteikumiem visu nakti netika izslēgta, un lāga vīrs sargs atvēra durvis katram, kas, klusi klauvējot, to lūdza. Tāpat mūs, neraugoties uz noteikumiem, rīta agrumā nespieda celties, tikai uzsauciens "kafija ir klāt!" mūsu patīkamā veidā pamodināja no pusmiega.

Jā, bija kafija – kaut kas šķidrs un, protams, bez piena vai cukura, taču silts. Pie kafijas bija diezgan liels gabals maizes (kā mēs to vēlāk uzzinājām – 150 grami). Kas par prieku! Maizes gabaliņš – mēs taču nedēļām to nebijām redzējušas, jo par mūsu maizes kartītēm parasti izsniedza auzu miltus ar rūgtu pēcgaršu. Ar cik lielu pateicību Dievam tas maizes gabals katru rītu tika notiesāts! [..] Ap pusdienu laiku mēs saņēmām skābu kāpostu zupu ar pavisam maziem gaļas gabaliņiem. Klāt mums izsniedza lielākus skārda traukus un koka karoti. Zupu uz savām varenajām mugurām nesa pāris vīru, kas devās no kameras uz kameru un ar lielu zupas smeļamo kausu to ielēja pastieptajos traukos.

Pēc pusdienām bija jāizslauka kamera un jāmazgā trauki [..]. Tāpat visas dāmas sajuta vēlmi atgūt iepriekšējās nakts trauslo miegu. Dziļš, labvēlīgs klusums valdīja vienu stundu vai pat vairāk.

Ap pulksten pieciem mums pasniedza vēl vienu maltīti, [..] kam sekoja atkārtota tīrīšana un mazgāšana. [..] Aptuveni no pulksten pieciem vakarā līdz pieciem rītā mēs bijām pilnībā ieslēgtas. Par laimi, dienas bija garas, un tādējādi mums nebija vajadzīgs mākslīgs apgaismojums. Mēs vēl vairākas stundas pēc

ieslēgšanas palikām nomodā un gājām gulēt, kad vēl nedaudz spīdēja saule, jo boļševiki Rīgā bija ieviesuši Maskavas laiku. Tomēr no rītiem mums bija jāceļas pie mākslīga apgaismojuma!

[..] Pirmdienas pēcpusdienā, mūsu ieslodzījuma otrajā dienā, mūsu kamerā patvērās vēl trīs dāmas – gandrīz 70 gadus vecā P. kundze ar divām meitām. Viena nebija precējusies, bet otras vīru boļševiki pavisam nesen bija nošāvuši Centrālcietumā. No šīm dāmām mēs dzirdējām par masu arestiem tajā pilsētas daļā, ko galvenokārt apdzīvoja izglītotā vācbaltiešu sabiedrība un kam piederīgas bija arī viņas. [..]

Nākamajā dienā mūs atkārtoti reģistrēja. Izplatījās baumas, ka trešdienas pēcpusdienā daļu ieslodzīto atlaidīs brīvībā. Mana māsa, kas trešdien no rīta bija pierakstījusies mizot kartupeļus, no darba atgriezās ar ziņu, ka izlaistas tiks visas publiskās skolās nodarbinātās skolotājas, kā arī visas ieslodzītās, kas vecākas par 65 gadiem. [..] No mūsu kameras tāda bija St. jaunkundze kā publiskā skolā nodarbināta skolotāja, kā arī St. kundze un es kā 65 gadu vecumu sasniegušas. Mums, kandidātēm uz brīvību, tādējādi uzticēja visdažādākos uzdevumus – mums bija jāiegaumē citu ieslodzīto tuvinieku adreses, jo mums nebija nekā, lai fiksētu kaut ko rakstiski. Ņemot vērā visu notiekošo, laiks mums paskrēja pārsteidzoši ātri.

Tik tiešām! Tās nebija tukšas baumas! Pēcpusdienā ieradās cietuma komisārs un nolasīja to dāmu vārdus, kuras bija paredzēts atbrīvot. Starp tām bija St. kundze un jaunkundze, taču ne es – tik ļoti ar to biju rēķinājusies! Tā vietā brīvībā tika f. M. kundze, P. kundzes meita – atraitne, viena jauna ebrejiete un kāda jaunāka dāma. Mūsu kamerā palika tikai piecas dāmas, visas vairāk vai mazāk nospiestā garastāvoklī [..].

Mēs kamerā ilgi nepalikām piecas. Jauniņā f[on] R[ēmelinga], divu mazu meiteņu māte, kura izskatījās tik jauna, ka viņai varētu dot, augstākais, 20 gadus, bija lūgusi sargam mainīt savu pārpildīto kameru pret mūsējo. [..] f[on] R[ēmelingas] kundzei bija daudz kas, ko mums pastāstīt, jo viņa bija atbrīvota trešdienas pēcpusdienā, lai gan viņas vīrs palika cietumā. Ar priekpilnu sirdi viņa bija steigusies pie bērniem. Tie, starp citu, bija raduši pajumti pie labām paziņām. Viņa bija nolēmusi pirms došanās mājup nākamajā dienā vēl ātri pieprasīt atpakaļ pasi, ko cietuma komisārs atbrīvošanas brīdi nav varējis atrast. Taču notika tā, ka viņš izsmejoši aizrādīja, vai viņa tomēr pati negrib palikt šeit pavisam, kā rezultātā viņu atkārtoti apcietināja. Katrā ziņā vismaz viņa bija mierīga par bērniem un izjuta lielu mierinājumu, jo katru dienu var redzēt vīru, kurš bija izkārtojis visu tā, lai viņš būtu starp kungiem, kas mums nes zupu un kafiju. Viņi abi pļāpāja, kamēr mums izdalīja porcijas, un sargi to labprāt pieļāva. Kopumā viņa bija mierīga un jautra, un mēs bijām iepriecinātas par šādu papildinājumu.

Taču arī J. kundze, kas bija šķirta no mātes un māsas, bija labi ar mums iedzīvojusies. Taču cik liels bija prieks un vienlaikus bailes, kad pēc divām dienām

pie mums atgriezās viņas māsa – f. M. kundze! Gluži kā jauno f[on] R[ēmelingu], arī viņu atkārtoti apcietināja, turklāt viņas pašas dzīvoklī. Arestēto priekštelpā, kur viņai atkal bija daudz jāpārdzīvo, viņa bija kopā ar citu dāmu – baronesi E[ngelhartu], un viņa lūdza sargam atļauju abas ievietot mūsu kamerā. Tādējādi mēs atkal bijām astoņas kamerā, kas bija paredzēta septiņiem cilvēkiem.

Baronese E[ngelharta] cītīgi piedalījās spēlēs, ar kuru palīdzību mēs vakaros kavējām laiku. Tā kā mēs parasti sēdējām aplī, bija tikai dabiski, ka pēc tam tika izstāstīts šāds vai tāds piedzīvojums [..]. Tas noveda pie dzejas skaitīšanas – pat Šillera[26] "Zvana dziesmu". Tā pakāpeniski aizsākās nelieli priekšlasījumu vakari.

[..] Pirms 1. maija vairākas jaunas meitenes, kā arī vairākus kungus norīkoja piedalīties bijušās apgabaltiesas[27] izpušķošanā. Turp tie devās miliču pavadībā, un viņi varēja garas stundas pavadīt mūsu [pilsētas] skaistajos apstādījumos, pinot un piestiprinot ziedu vainagus.

Taču arī mūsu cietums bija jāizrotā. Tos, kurus šim darbam norīkoja, ļoti apskauda, un starp viņiem bija arī mana māsa. Viņa mums vēlāk pastāstīja, ka sākotnēji bija paredzēts veidot karogu ar sarkanu pamatni, uz kura būtu uzraksts "Brīvība un brālība". Taču pat cietuma vecākais[28] uzskatīja, ka tas cietumam īsti nepiederas. Tādējādi vārtus, ko mēs pastaigu laikā varējām apbrīnot no tāluma, rotāja vienkrāsains, sarkans karogs.

[..] Baumas par boļševiku noziegumiem pilsētā sasniedza arī mūs, un doma, kas galu galā ar mums, ķīlniecēm, notiks, ļoti nomāca dažas manas kameras biedrenes. Bailes tikt nošautām bija viņu acu priekšā, sevišķi kad naktīs bija dzirdama skaļa sišana pa durvīm vai kad pagalmā bija netipiska kņada. [..] Jo straujāk gāja uz priekšu laiks, jo mežonīgākas kļuva baumas, kas pie mums nonāca. Kad mana māsa, kas pazina visas dāmas un ar visām arī sarunājās, atgriezās no pastaigas, viņa katru reizi atnesa jaunu, uztraucošu ziņu. [..] Šādi pie mums kaislīgi apsprieda "balto"[29] – mūsējo – panākumus, un manas kameras biedrenes sāka dzīvot nepacietīgā, uztrauktā atmosfērā.

22. maijā stipra šaušana bija dzirdama jau agri no rīta, un mēs no sākuma brīnījāmies, no kurienes gan tik daudz aeroplānu. Taču pēc tam, kad neparasti agri bijām saņēmušas vakara maltīti, mūsu kamerā pēkšņi ienāca cietuma komisārs un izkliedza trīs dāmu vārdus – baroneses E[ngelhartas], f. M. kundzes un viņas māsas.

---

[26] Šillers, Frīdrihs (*Schiller*; 1759–1805), vācu dzejnieks, dramaturgs.

[27] Mūsdienās Rīgas apgabaltiesas ēka Brīvības bulvārī 34. 1919. gada pavasarī tajā atradās Rīgas pilsētas strādnieku deputātu padome.

[28] Iespējams, domāts Alberts Janelis, kurš cietuma pārziņa pienākumus bija uzņēmies 1919. gada 5. martā.

[29] Ar apzīmējumu "baltie" jeb "baltā kustība" Krievijā apzīmēja pret boļševikiem vērstu, organizētu militāru un politisku pretestību Krievijas pilsoņu kara laikā un pēc tā.

"Sapakojiet savas lietas, arī kroņa mantas (ar to viņš domāja ēšanas piederumus) un sekojiet man uz citu kameru!" viņš strupi sacīja. Apjukušas un klusēdamas, visas trīs dāmas viņam sekoja. Pēc īsām un siltām atvadām viņš jau bija kļuvis nepacietīgs.

"Ko gan tas varētu nozīmēt?" – lielā uztraukumā sev jautājām mēs, četras palikušās. Vai viņas bija paredzēts atbrīvot? Nebija nekas neparasts, ka atsevišķas dāmas atbrīvo. Dažas dienas iepriekš mūsu blakus kameras iemītniecēm – ārsta sievai un viņu meitai – bija ļauts atgriezties mājās. Taču kāpēc mūsu dāmām līdzi bija jāņem "kroņa mantas"?

Pa to laiku mana māsa bija nostājusies pie loga. "Tur viņas nāk!" [māsa] uzsauca, "viņas atbrīvos! Viņas dodas uz vārtiem!"

Mēs visas piesteidzāmies pie loga. Man blakus stāvēja jaunā f[on] R[ēmelingas] kundze. Tiešām – aptuveni 20 dāmas, nesot smagus, sapakotus saiņus, bija izgājušas no ēkas un devās vārtu virzienā. "Tik daudzas vienā reizē?" – es sev jautāju šauboties, un pēkšņi viss kļuva skaidrs, kad, sekojot dāmām, bija redzami kungi, aiz kuriem gāja milicis ar paceltu šauteni. Arī f[on] R[ēmelingas] kundze pēkšņi satrūkusies sacīja: "Es baidos, ka viņus vedīs prom [ar varu]!" Tajā pašā acumirklī viņa starp kungiem atpazina vīru un izmisīgi sāka raudāt. Mēs visas trīs steidzāmies pie viņas, lai mierinātu un samīļotu.

Aptuveni pēc desmit minūtēm mūsu kameras durvis atkārtoti atvērās. Ienāca vīrietis formas tērpā ar zeltītiem apšuvumiem, kas bija vismaz teātra prinča cienīgi. Boļševiks. Rokā viņam bija sainis ar papīriem. [..] Viņš prasīja man un māsai mūsu vecumu. Pēc tam viņš vērsās pie f[on] R[ēmelingas] kundzes, jautājot, vai viņas [dzimtas] muižniecības tituls tik tiešām nāk no Krievijas un neatrodas matrikulā, un tad devās prom.

[..] Laikam bija pagājusi ceturtdaļa stundas. Pēkšņi es dzirdēju māsas skaļu kliedzienu, kas izklausījās priekpilns. Tad viņa kopā ar St. kundzi, kas arī stāvēja pie loga, kā vājprātīgas triecās pa visu kameru, kliedzot "urrā! urrā!".

"Kas noticis?" es apjukusi jautāju.

"Vācieši ir klāt! Urrā! Urrā!"

Es steidzot pie loga un ieraudzīju pikelhaubi[30]. Satriekta es uz to skatījos. Mana māsa jau bija savākusies. Viņa atrāva vaļā logu un bļāva: "Mēs esam ķīlnieki! Atbrīvojiet mūs, lūdzu!" – "Tam mums šobrīd nav laika," atskanēja pretī. "Jūs tik un tā vēl nevarat doties prom – apšaude ielās vēl ir pārāk spēcīga." – "Bet daudzus no mums aizveda prom! Aptuveni 20 dāmas un gandrīz tikpat kungu!" – "Oh! Tas gan ir kaut kas cits! Pirms cik ilga laika?" – "Vairāk vai mazāk nekā pirms pusstundas" – "Tad viņus, iespējams, vēl var panākt! Kurp viņi devās?" – "Tas jums jāprasa cietuma vecākajam, viņš ir kārtīgs vīrs un to jums pateiks."

---

[30] Pikelhaube (vācu val. *Pickelhaube*), 19. gs. vidū – 20. gs. sākumā Vācijas impērijas armijā lietota bruņucepure ar smaili.

Pikelhaube pazuda. Mana māsa steidzās pie [kameras] durvīm, [..] kas bija jau atvērtas. Pēkšņi no visām kamerām cilvēku straumes plūda uz gaiteni. [..] Un tad jau iekšā lauzās [ieslodzīto] tuvinieki un draugi, lai gūtu ziņas par savējo likteni vai atnāktu tiem pakaļ. [..] Tā mēs sapakojām dažas mantas [..] un devāmies ārā pa vārtiem.

Bija brīnišķīgs pavasara vakars. Debesīs vēl mirdzēja vakara sarkanā blāzma. Pie visām durvīm stāvēja priecīgi satraukti ļaudis. Mūsu ziemas apģērbs un saiņi nodevīgi tiem atklāja, no kurienes mēs nākam, un bieži mums tika uzsaukti draudzīgi vārdi, sveicot ar atbrīvošanu un novēlot veiksmi. Mēs devāmies ar līkumu pa Aleksandra ielu, kur pulcējās mūsu atbrīvotāji. Cilvēku drūzma, visapkārt gaviles, burvīgā pavasara nakts – tie bija neaizmirstami iespaidi!

[..]

Avots: Hoover Institution Archives, Frank Golder's Collection, Box 27, Files 16, 18. Tulkojums no vācu val.

KLĀVS ZARIŅŠ

RED TERROR IN RIGA IN 1919: THE WRITTEN TESTIMONIES OF LUDMILLA VON ROEMELING AND MARY VON HAKEN

The Latvian War of Independence, which lasted for more than a year and a half after the proclamation of the Republic of Latvia on 18 November 1918, marked not only an unprecedented aggravation of relations among several nationalities and ethnic groups (especially between Latvians and Baltic Germans), but also highlighted the territory of Latvia as a point of collision of geopolitical interests in Europe. One of the superpowers that fought for the realization of their interests was Soviet Russia. Latvian Bolsheviks, supported by Russia and led by Pēteris Stučka, declared Soviet rule in Latvia already on 17 December 1918. As a result, Latvia was invaded by the Red Army in late 1918. Almost the entire territory of Latvia (except for the town of Liepāja and its surroundings) was gradually occupied by Soviet forces by early 1919, and Soviet Latvia became an actual and significant reality until its defeat.

Between 3 January and 22 May 1919, the capital of Latvia, Riga, was also in the hands of the Bolsheviks. Already in the first weeks after Red Army units entered the city, the Latvian Bolsheviks, based on ideological views of class war, not only began the implementation of radical political reform (centralization of the state, elimination of private property, nationalization, disproportionate taxation etc.), but also a comprehensive repressive policy, more commonly known

as the Red Terror. The Soviet regime targeted unwanted social and even national groups. One of them was the Baltic Germans (especially representatives of noble families), who for various reasons were classified as hostile to the Soviet cause.

In the fall of 1920, after the defeat of the Bolsheviks in Latvia and the end of the War of Independence, the US historian and Russia expert Frank Golder arrived in Riga. As an employee of the Herbert Hoover History Collection at Stanford University Libraries, he started a book exchange with the Latvian State Library. Among the materials he brought back to the US were the written testimonies (memoirs) of two Baltic German women – Ludmilla von Roemeling and Mary von Haken, in which they documented their experiences in Riga during the Bolshevik rule in the spring of 1919. They were written at Golder's personal request through the American Red Cross mission in Latvia. The two women, who were imprisoned in the Women's Prison on Tērbatas Street in Riga, wrote their memoirs independently of each other and submitted them to Frank Golder via the American Red Cross before his departure.

The handwritten memoirs, which are currently stored in the archives of the Hoover Institution at Stanford University, can be considered rare historical sources. Although they are not the only recorded testimonies of the Bolshevik terror in Riga, they add to the overall picture and provide not only a unique view of the experiences of a specific social and ethnic group, targeted by the Soviet regime, but also an unparalleled perspective in the coverage of the events – Ludmilla von Roemeling and Mary von Haken were imprisoned in the same prison cell in April 1919, thus providing an individual and subjective view of the experience they both shared. The memoirs, which are published here in an abridged form, cover several important aspects, and can be divided into three separate, consecutive parts. Both von Roemeling and von Haken describe the overall situation in Riga and policies implemented by the Bolsheviks, the events leading up to their arrest and imprisonment, daily life, and practices in the Women's Prison, as well as their release after the liberation of Riga on 22 May 1919.

Keywords: Red Terror, Bolsheviks, Soviet Latvia, Ludmilla von Roemeling, Mary von Haken.

Iesniegts 2022. gada 11. oktobrī